

Tomasz Parteka

UWARUNKOWANIA TWORZENIA STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Strategia rozwoju regionalnego stanowi podstawowe narzędzie średniookresowego programowania rozwoju województwa pomorskiego, określając, na podstawie prospektywnej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej, główne cele i kierunki jego rozwoju, zasadnicze priorytety rozwoju oraz programy.

Uchwalony w 2000 r. przez Sejmik Województwa Pomorskiego dokument strategiczny stanowić będzie m.in. punkt wyjścia do zawierania kontraktów rządowo-samorządowych, ustalających zasady finansowania (montażu finansowego środków publicznych i prywatnych) wskazanych zadań inwestycyjnych, oraz do występowania o środki Unii Europejskiej na ich wsparcie (Phare, SAPARD, ISPA).

Strategia rozwoju Pomorza jest dokumentem obligatoryjnym, zdeterminowanym ustawą o samorządzie województwa. Uchwalenie strategii rozwoju przez sejmik województwa nie zamyka prac nad strategią, lecz otwiera jej kolejną fazę, polegającą na jednoczesnej realizacji programów operacyjnych i zadań województwa oraz – w wyniku monitorowania procesu realizacji – dalszym rozwijaniu, uszczegółowieniu i ewentualnie weryfikacji celów i priorytetów rozwoju. Proces ciągłego planowania strategicznego będzie w najwyższym stopniu zdeterminowany uwarunkowaniami zewnętrznymi krajowymi i europejskimi w fazach przed i po przystąpieniu do Unii Europejskiej.

1. Przesłanki strategii rozwoju województwa pomorskiego

Województwo pomorskie, chcąc sprostać nowym jakościowo wyzwaniom XXI wieku, które tworzy kształtująca się cywilizacja informacyjna, musi dokonać głębokiej modernizacji całego systemu racjonalizowania rozwoju: diagnozowania, przewidywania (prognozowania) i planowania, zarządzania oraz monitorowania. Przesłanką wykorzystania szans rozwojowych województwa pomorskiego jest sprzyjające oddziaływanie czynników wewnętrznych i zewnętrznych, wśród których do najbardziej istotnych należą:

- uchwalenie i wdrożenie ustawy o zasadach wspierania rozwoju regionalnego, z uwzględnieniem zasad normowanych prawem kompetencji samorządu województwa;

- uzyskanie przez samorząd województwa finansowych narzędzi kształtowania wewnętrznej i samodzielnej polityki intraregionalnej (wewnętrznej) poprzez systemowe uregulowanie struktury i źródeł dochodów budżetowych. Najistotniejsze jest zapewnienie poziomu gwarantującego podejmowanie aktywnych działań prorozwojowych przez zwiększenie samorządowej części podatków dochodowych i udział w podatkach pośrednich;
- rozwój międzynarodowej współpracy województwa pomorskiego w celu skorzystania z doświadczeń regionów europejskich w prowadzeniu polityki regionalnej, szczególnie w kwestii absorpcji dostępnych funduszy Unii Europejskiej (montaż Interreg III i Phare); ramy formalne i priorytety pracy międzynarodowej zostały już uchwalone przez Sejmik Województwa Pomorskiego w marcu 1999 r.¹ i uzgodnione przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych;
- tworzenie dogodnych warunków aktywizacji kapitału rodzimego oraz lokalizacji inwestycji zagranicznych przez stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców województwa pomorskiego (w tym pracowników administracji publicznej), poprawę jakości systemów infrastruktury oraz wykształcenie instytucji otoczenia biznesu.

2. Monitoring podstawą ciągłego diagnozowania

Monitoring procesów rozwoju województwa ma umożliwić formułowanie wniosków odnośnie bieżącej oceny sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej w celu podjęcia działań zarówno operacyjnych, jak i wpływających na strategię rozwoju województwa pomorskiego.

W tym celu opracowano raport *Monitoring pomorski. Społeczeństwo–gospodarka–przestrzeń*², który co najmniej dwa razy w roku inicjuje cykl opracowań, diagnozujących zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz pozwalających na analizę zachodzących zjawisk i tendencji w ujęciu dynamicznym i przestrzennym, w celu wyeksponowania priorytetów strategicznych i głównej problematyki regionu. Monitoring charakteryzuje zagadnienia w trzech ujęciach: społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Szeroko omawia problematykę dotyczącą potencjału demograficznego województwa, sytuacji na rynku pracy, dostępności infrastruktury technicznej, wyposażenia w placówki infrastruktury społecznej, a także rolnictwo, przemysł i budownictwo, gospodarkę morską oraz turystykę. Zawiera informacje dotyczące struktury dysponowania przez gminy środkami finansowymi na poszczególne cele.

Celem monitoringu jest również wsparcie kreatywności Sejmiku Województwa Pomorskiego oraz zarządu województwa pomorskiego i innych jednostek samorządowych: powiatowych i gminnych, jak też departamentów Urzędu Marszałkowskiego.

¹ Uchwała nr 64/8/99 z 31 maja 1999 r. Sejmiku Województwa Pomorskiego w sprawie priorytetów współpracy zagranicznej województwa pomorskiego.

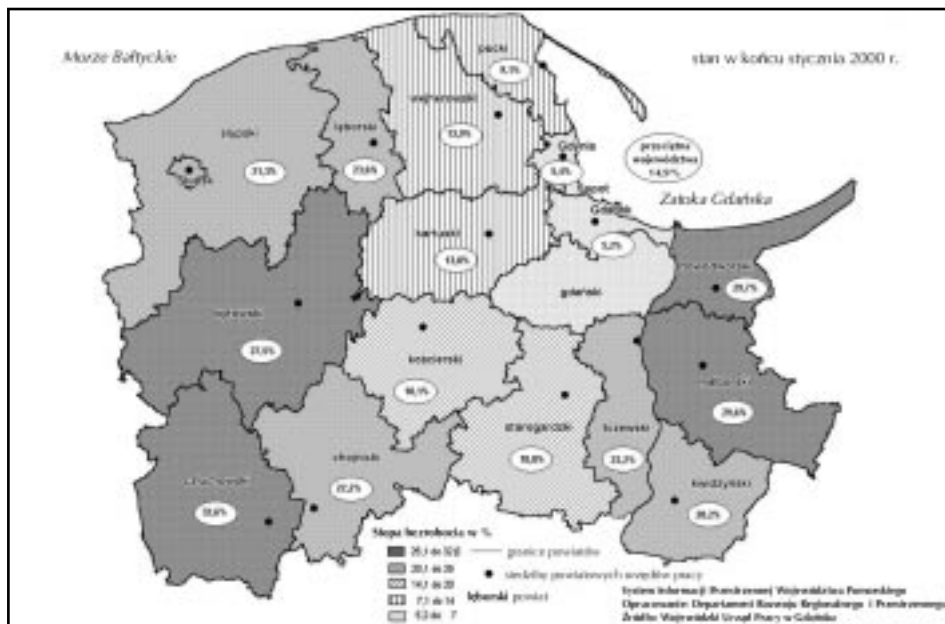
² *Monitoring pomorski. Społeczeństwo–gospodarka–przestrzeń*, 1999, Gdańsk: Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Departament Strategii i Rozwoju.

Monitoring pomorski będzie służył wyborom programów zadań wojewódzkich, dając możliwość racjonalnego wykorzystania środków samorządowych i środków budżetu państwa oraz funduszy przedakcesyjnych Unii Europejskiej (Phare, ISPA, SAPARD).

Monitoring pomorski. Społeczeństwo – gospodarka – przestrzeń, opracowany na podstawie szeregu informacji i syntetycznych wskaźników statystycznych (wg stanu informacji w czerwcu 1999 r.), pozwala na sformułowanie wniosków dotyczących stanu i dynamiki przestrzennych różnicowań przebiegu procesów zachodzących zarówno w sferze społecznej, jak i ekonomicznej³.

1. Rozwój **zjawisk demograficznych** w województwie w ostatnich latach przebiegał w sposób nie różniący się istotnie od trendów obserwowanych w kraju. Tempo przyrostu liczby ludności wyraźnie uległo osłabieniu ze względu na spadek przyrostu naturalnego i zmniejszanie się liczby ludności dużych miast na korzyść ich satelitów – osiedli mieszkaniowych na obrzeżach. Pod względem gęstości zaludnienia województwo należy do obszarów średnio zaludnionych, ze względu na znaczne powierzchnie obszarów wiejskich, które wykazują cechy dużej dekoncentracji przestrzennej. Odsetek osób w wieku produkcyjnym jest zbliżony do przeciętnego w kraju, przy czym ma znacznie wyższy poziom na wsi ze względu na młodą strukturę demograficzną.
2. Obserwuje się niewielki, lecz systematyczny wzrost liczby zatrudnionych. Mimo to wzrosła stopa **bezrobocia** (zwłaszcza po wprowadzeniu reformy ubezpieczeń społecznych), która należy do najwyższych w kraju (mapa 1).

Mapa 1. Stopa bezrobocia w województwie pomorskim

³ Wnioski syntetyczne opracowała Iwona Borkowska.

Przestrzenne zróżnicowanie natężenia tego zjawiska jest znaczne. Bezrobociem strukturalnym objęte są obszary o najniższym stopniu zurbanizowania i industrializacji, a o najwyższym odsetku terenów wiejskich (potencjał siły roboczej po dawnych PGR-ach).

3. Tempo przyrostu liczby **podmiotów gospodarczych**, które stanowią o rozwoju przedsiębiorczości w województwie, utrzymuje się. Większość z nich stanowiły zakłady osób fizycznych, gdyż ich udział wynosił niemal 80%. Miarą atrakcyjności inwestycyjnej regionu jest dość znaczny udział firm z kapitałem zagranicznym. Analiza przestrzenna lokalizacji przedsiębiorstw nasuwa wnioski, że bardziej uprzywilejowane, ożywione gospodarczo, wykazujące się większą przedsiębiorczością powiaty to te, które obejmują większe miasta w województwie lub znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji trójmiejskiej, pełniące rolę stymulatora rozwoju regionu.
4. Ogólne efekty **budownictwa mieszkaniowego** ulegają pogorszeniu ze względu na spadek liczby oddawanych do użytku mieszkań, przy stopniowym zmniejszaniu się udziału budownictwa spółdzielczego na korzyść realizowanego przez inwestorów indywidualnych i budujących na sprzedaż i wynajem.
5. Na terenie województwa znajduje się kilkanaście największych (osiągających najwyższy przychód) przedsiębiorstw **przemysłowych** w Polsce. Od początku br. produkcja sprzedana przemysłu spadła w porównaniu do ub. roku. Na wynik taki wpłynął spadek produkcji we wszystkich sekcjach przemysłu i w ponad połowie działów, przy czym najwyższy dotyczył produkcji pozostałego sprzętu transportowego (w tym produkcji stoczniowej). W br. obserwuje się systematyczny wzrost produkcji budowlano-montażowej w bieżących cenach bazowych. O wzroście tym zdecydowały przede wszystkim przedsiębiorstwa specjalizujące się głównie we wznoszeniu budowli oraz inżynierii lądowej i wodnej (wykonywały ponad 70% robót zrealizowanych przez firmy budowlane).
6. W porównaniu z rokiem ubiegłym **przewozy transportowe** wykazują tendencje wzrostowe, przy czym spadają przewozy ładunków, a rośnie liczba przewożonych pasażerów. Sytuację tę determinuje słabnąca rola transportu morskiego, przy wzroście roli transportu samochodowego. Rośnie również wielkość przeładunków w morskich portach handlowych, zwłaszcza w porcie gdańskim, który dynamikę tę zawdzięcza przeładunkom węgla i koks, drewna oraz ropy i przetworów naftowych. Od początku roku spadek przeładunków nastąpił natomiast w portach w Gdyni i Uście, przy czym w Uście o ponad połowę.
7. Mimo niższego niż przeciętny w kraju odsetka użytków rolnych, w 1997 r. plony zbóż podstawowych i ziemniaków w gospodarstwach indywidualnych były wyższe. Uprawa zbóż podstawowych jest domeną powiatów Żuław i dorzecza Wisły, ziemniaków natomiast – wschodniej części województwa. W hodowli bydła i trzody chlewnej dysproporcje przestrzenne są niższe, chociaż najwyższym pogłowiem tych zwierząt dysponują powiaty środkowej

części województwa. Na wielkości produkcji zwierzęcej zaważyć może obserwowany w pierwszych miesiącach tego roku spadek cen (w porównaniu z rokiem ubiegłym) żywca wieprzowego i niewielki wzrost cen żywca wołowego.

8. Gęstość **sieci dróg** w powiatach województwa jest bardzo nierównomierna z powodu występowania znacznych kompleksów leśnych oraz niedoboru tego typu infrastruktury. Dotyczy to zwłaszcza wschodniej i zachodniej części województwa. Najlepiej sytuacja przedstawia się w powiatach grodzkich (Słupsk, Gdańsk, Sopot, Gdynia), w powiatach ziemskich natomiast wskaźnik ten jest znacznie niższy (dysproporcje osiągają rząd 200 km na 100 km²). Odsetek dróg o utwardzonej nawierzchni wynosi niespełna 30%, przy czym osiąga bardzo niskie wartości na terenach wiejskich.

Jeszcze większe dysproporcje w województwie pomorskim widoczne są w stopniu **telefonizacji**. Co roku rośnie liczba abonentów, lecz wyraźnie niedoinwestowane są w tym względzie tereny wiejskie.

Znaczne dysproporcje występują w dostępności do infrastruktury komunalnej. Najmniejszą gęstością sieci wodociągowej odznaczają się obszary południowo-wschodnie województwa, a gęstość sieci kanalizacyjnej jest tutaj kilkakrotnie mniejsza od wodociągowej. Najgorzej przedstawia się dostępność do sieci gazowej, gdyż trzy powiaty w ogóle jej nie posiadają.

9. Dostępność do placówek świadczących **usługi zdrowotne** jest zróżnicowana. Możliwości korzystania z usług szpitalnych są gorsze niż przeciętne w kraju, gdyż dwa powiaty nie posiadają szpitali ogólnych. Wysoki jest również wskaźnik ludności przypadającej na jednego lekarza, niższy na jednego lekarza dentystę. Część powiatów cechuje wyraźny, znaczny niedobór kadry medycznej. Lepiej niż przeciętnie w kraju przedstawia się sieć aptek.
10. Od kilku lat spada liczba uczniów szkół podstawowych ze względu na rozpoczynanie nauki roczników objętych niżem demograficznym. W strukturze kierunków kształcenia po szkole podstawowej (podobnie jak w poprzednich latach) obserwuje się wzrost zainteresowania młodzieży nauką w szkołach średnich (ogólnokształcących i technikach), a spadek – nauką w szkołach zawodowych. Chociaż wskaźnik skolaryzacji szkół średnich co roku ulega poprawie, osiągał niższe wartości niż przeciętna krajowa. Nadal duży odsetek stanowią uczniowie szkół zasadniczych (czasem ponad 50% wszystkich uczniów szkół ponadpodstawowych). Wzrost poziomu skolaryzacji młodzieży odzwierciedla rosnąca co roku liczba studentów szkół wyższych. Jest to skutek wzrostu liczby miejsc w szkołach wyższych państwowych, rozwoju szkolnictwa niepaństwowego oraz rosnących aspiracji edukacyjnych młodzieży.
11. Rośnie uczestnictwo w kulturze. Frekwencja widzów w kinach wzrasta, jednakże nawet w największych miastach jest na poziomie z roku 1990, a mniejsza niż w latach 80. Sieć placówek tego typu niejednokrotnie

uniemożliwia mieszkańcom małych miast i wsi uczestnictwo w tej formie rozrywki. Tendencje spadkowe obserwuje się natomiast w czytelnictwie.

12. Walory turystyczne są jednym z atutów województwa pomorskiego. Osobliwości krajobrazu, znaczne powierzchnie leśne, piaszczyste plaże nadmorskie oraz walory historyczne miast były i są silnym bodźcem przyciągającym rzesze turystów z Polski i z zagranicy. Ruch na przejściach granicznych w województwie co roku wzrasta.

Baza turystyczna województwa skupiająca miejsca noclegowe skoncentrowana jest głównie w powiatach nadmorskich i w większych miastach województwa – jest jednak niewystarczająca (trzy powiaty nie posiadają hoteli). Jej rozbudowanie, poprawa standardów wypoczynku, rozpropagowanie agroturystyki oraz wyznaczenie i odpowiednie wyposażenie szlaków turystyki krajoznawczej mogą zwiększyć możliwości rozwoju turystyki w województwie.

3. Problemy strategiczne i konflikty funkcji

Dotychczasowe prace nad strategicznym planem regionalnym Pomorza (strategia i plan zagospodarowania przestrzennego) pozwalają na sformułowanie wstępnej, niezhierarchizowanej listy **problemów strategicznych** województwa pomorskiego:

- równoważenie rozwoju gospodarczego, społecznego i ekologicznego oraz ład przestrzenny;
- spójność społeczna i różnorodność kulturowa;
- spójność infrastrukturalna (transport);
- lokalizacyjna (morsko-lądowa) i gospodarcza szansa rozwojowa regionu (porty, stocznie, rybołówstwo, turystyka, rekreacja, *waterfronty*);
- konkurencyjność międzynarodowa i krajowa regionu (konkurencyjne produkty regionalne, nowe czynniki konkurencyjności);
- polaryzacja rozwoju a wyrównywanie szans;
- małe i średnie przedsiębiorstwa jako lokomotywy rozwoju regionalnego;
- strukturalne bezrobocie a pozarolnicza aktywność na obszarach wiejskich, wykorzystująca także walory środowiska i krajobrazu dla zróżnicowanych form oferty turystycznej;
- „Okręty flagowe” regionu – metropolia Trójmiasta, Słupsk oraz kreowanie nowych biegunów rozwoju (np. Chojnice–Człuchów, Kwidzyn–Gniew);
- pasma europejskiego i krajowego rozwoju zintegrowanego:
 - TEM (A-1), TER (kolej), Wisła (pasmo TTW),
 - *Via Hanseatica* (Kaliningrad–Trójmiasto–Słupsk–Hamburg) – droga nr 6;
- lokalne ogniwa rozwoju przedsiębiorczości o znaczeniu regionalnym (np. specjalne strefy ekonomiczne, lokalne strefy rozwoju przedsiębiorczości).

W województwie pomorskim mamy do czynienia zarówno z konfliktami strukturalnymi, jak i konfliktami obszarowymi. Część z nich wynika ze spe-

cyficznych indywidualnych cech województwa pomorskiego, część zaś jest efektem całego procesu transformacji polskiej gospodarki i społeczeństwa.

3.1. Konflikty wynikające z transformacji

Typowym przykładem może być tutaj konflikt społeczny wynikający z transformacji wielkoobszarowej państwowej gospodarki rolnej (likwidacja PGR-ów i upadek spółdzielni produkcyjnych). W województwie pomorskim są to obszary najwyższego bezrobocia strukturalnego (powiaty: bytowski, człuchowski, nowodworski, malborski) – mapa 1. Są to jednocześnie obszary (szczególnie część zachodnia województwa) odstające od reszty województwa w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej, co tworzy symptomy zagrożenia zapaścią cywilizacyjną, biedy i beznadziei – szczególnie dla młodego pokolenia. Poza tym występuje zróżnicowanie problemowe wewnątrz powiatów. Przykładowo, w powiecie nowodworskim oprócz wysokiego poziomu bezrobocia występuje konflikt nowoczesnych dużych gospodarstw rolnych, dobrze wykorzystujących znakomite warunki agroekologiczne gmin tego powiatu, z odbiorcami produktów i płodów rolnych. Rozchwiany i źle zorganizowany rynek producentów oraz pośredników powoduje napięcia społeczne, których adresatem (nie zawsze słusznie) staje się państwo i jego struktury administracyjne. To właśnie było tłem intensywnych protestów rolników w Nowym Dworze – umiejętnie podsycanych przez polityków. Mieliśmy tam do czynienia z synergiczną kumulacją konfliktu i zjednoczenia działania zarówno grup niezadowolonych, że nie mają pracy, jak i grup, które mają pracę i narzędzia, ale są one marnotrawione.

Drugim typem konfliktu będzie transformacja własności lasów (np. reprivatyzacja lasów). Wprowadzenie do wolnego obrotu prywatnych terenów leśnych w województwie pomorskim spowoduje kilka procesów o charakterze konfliktowym. Nastąpi parcelowanie lasów na działki, które mimo braku potwierdzeń zmiany użytkowania terenu w planach miejscowych będą nielegalnie użytkowane jako działki rekreacyjne z nielegalnymi obiektami trwałymi, bez wyposażenia infrastrukturalnego chroniącego środowisko.

Niekontrolowana i krótkowzroczna, oparta na kalkulacji szybkiego zysku gospodarka surowcem drzewnym przyniesie bardzo trudne do odrobienia straty w ekosystemach leśnych, które w obszarach wrażliwych na erozję (a takie dominują w województwie pomorskim) spowodują także trwałe zmiany w krajobrazie i zagrożą naturalnej retencji. Ten ostatni mechanizm, wiązany z anomaliami pogodowymi, może poza tym dać groźny efekt lokalnych powodzi, spowodowanych przyspieszonym wpływem gwałtownie przybierających wód opadowych.

Jest to konflikt, który ma zdecydowany kontekst strategiczny, mieszczący się w odpowiedzi na pytanie, czy uda się w województwie pomorskim realizować idee równoważenia rozwoju, Agendy 21 – w odniesieniu do problemów np. zachowania, a nawet wzbogacenia różnorodności biologicznej, które jest podstawą realizacji konwencji z Rio de Janeiro z 1992 r.

Trzeci typ konfliktu transformacyjnego ma charakter wygasający. Gospodarka rynkowa i rosnąca dominacja prywatnych komunalnych gruntów powoduje, że zanika – trwający przez czterdzieści lat realnego socjalizmu – konflikt: rolnicze użytkowanie ziemi a inwestycje przemysłowe. Konflikt ten arbitralnie rozstrzygano na poziomie centralnym i minister rolnictwa był *de facto* generalnym urbanistą kraju, wydając zgodę – lub jej nie wydając – na przeznaczanie gruntów rolnych na cele nierolnicze. Spowodowało to, że polska przestrzeń pod takim dyktatem została zagospodarowana nieracjonalnie i jest bardzo kosztowna w eksploatacji, choćby w zakresie przebiegu infrastruktury technicznej i rozmieszczenia budownictwa mieszkaniowego.

Na wygasanie tego konfliktu mają wpływ dwa czynniki:

- brak znaczącego zapotrzebowania na nowe tereny pod duże inwestycje przemysłowe – bądź dlatego, że tych inwestycji nie ma i długo nie będzie (oprócz autostrad), bądź dlatego, iż istnieją ogromne przestrzenie rezerwowane pod funkcje przemysłowe oraz tereny powstające po modernizacji zakładów przemysłowych i rozwoju technologii, które nie są terenochłonne;
- mechanizm gospodarki rynkowej w zakresie obrotu ziemią spowodował, że nareszcie grunt nabrał realnej wartości rynkowej i kosztuje tyle, ile jest wart na rynku;
- nadpodaż terenów użytkowanych rolniczo i często dramatyczna zmiana opłacalności rolniczego wykorzystania gruntów powoduje dużą swobodę inwestorów przy wyborze i kupnie terenów pod funkcje przemysłowe i mieszkaniowe.

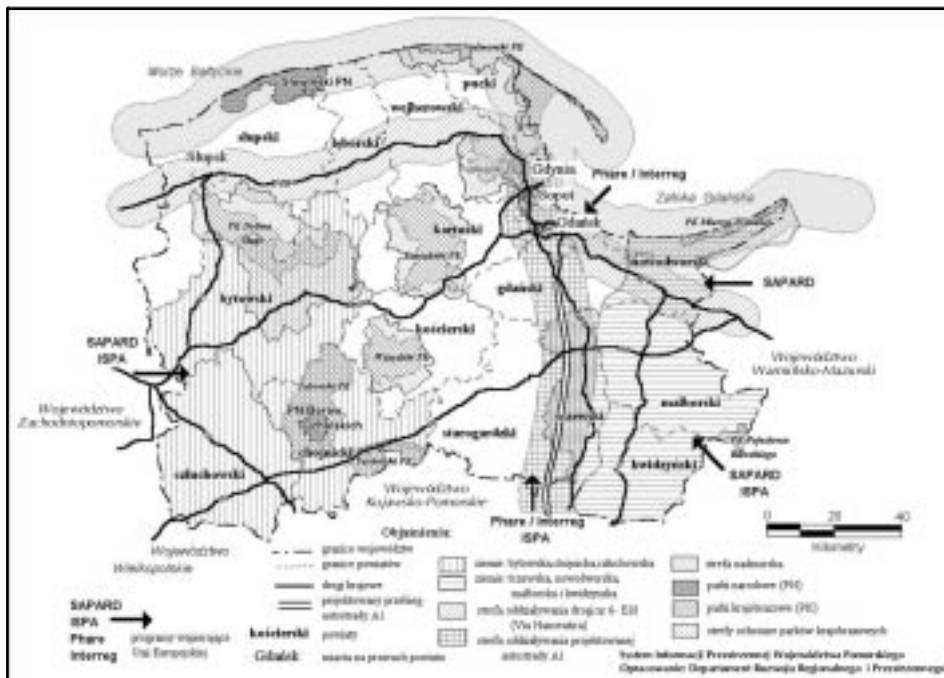
Pozostaje – i wręcz ulega wzmocnieniu – funkcja planowania przestrzennego, reprezentującego interesy publiczne i respektującego prawa rynkowe. Interesem publicznym staje się więc ład przestrzenny, redukcja degradacji środowiska przyrodniczego, racjonalność rozwiązań infrastrukturalnych realizowanych ze środków publicznych, chronienie krajobrazu przed destrukcją i dewastacją. Wszystko to mieści się w powinności pokoleniowej równoważenia rozwoju, ekonomiki zasobów, szczególnie w aspekcie chronienia zasobów nieodnawialnych lub trudno odnawialnych.

4. Obszary problemowe województwa pomorskiego

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym, „w celu określenia uwarunkowań i kierunków polityki przestrzennej organy samorządu województwa prowadzą analizy i studia oraz opracowują koncepcje i sporządzają programy, odnoszące się do obszarów i zagadnień – odpowiednio do potrzeb i celów podejmowanych prac”. Studia te będą podstawą dokumentu planu zagospodarowania przestrzennego, który uchwali sejmik województwa. Prace nad strategią rozwoju województwa i planem zagospodarowania uzasadniają podjęcie problemów rozwoju społecznego, gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego dla obszarów problemowych (mapa 2):

- Trójmiasta jako podstawy kreowania metropolii;

Mapa 2. Obszary problemowe województwa pomorskiego

- regionu Powiśla;
 - obszarów nadmorskich;
 - obszarów chronionych (parków narodowych i krajobrazowych);
 - strefy rozwoju korytarza transportowego A-1;
 - strefy oddziaływania korytarza nadmorskiej drogi ruchu szybkiego nr 6 (*Via Hanseatica*);
 - ziem: człuchowskiej, chojnickiej, bytowskiej;
 - pomorskiego regionu funkcjonalnego, obejmującego województwo pomorskie oraz sąsiedztwo funkcjonalne (np. Żuławy, region Zalewu Wiślanego).
- Obszary te zostaną objęte planowaniem strategiczno-operacyjnym. Plany strategiczno-operacyjne mają stanowić formułę zapisu planistycznego racjonalizowania ładu przestrzennego, równoważenia rozwoju, identyfikacji i propozycji działań w sferze konfliktów. Instrumentami realizacji będą:
- plan zagospodarowania przestrzennego województwa, uchwalony przez sejmik, plany struktury gmin (w ujęciu projektu nowej ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym przejmą one rolę dotychczasowych studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gmin), plany zabudowy (zmieniające dotychczasową formułę planów miejscowych) – jako instrumenty prawne;
 - programy i projekty operacyjne, polegające na formułowaniu zadań oraz ich wyposażenia finansowego; będą to tablice finansowe zawierające skwantyfikowany zapis montażu finansowego środków:

- publicznych (centralnych, wojewódzkich, gminnych);
- przedakcesyjnych funduszy Unii Europejskiej (Phare: głównie infrastruktura społeczna, SAPARD: modernizacja rolnictwa i obszarów wiejskich, ISPA: ochrona środowiska i transport);
- prywatnych.

Realizacja zasady unijnego partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) oznacza, iż istnieje wielka szansa, że po raz pierwszy planowanie w Polsce przestanie być kompozycją życzeń bez pokrycia, lecz stanie się narzędziem operacyjnym realizacji polityki regionalnej i przestrzennej państwa oraz regionów.